

УДК: 27-999.4
271.222(497.11):929 Petrović S.
DOI: https://doi.org/10.18485/srpske_studije.2023.14.13
Рад примљен: 1. септембра 2023.
Рад прихваћен: 15. септембра 2023.

Зоран Стевановић

историчар
ОШ „Љупче Николић”, Алексинац
zoranilelaaleksinac@gmail.com

МА Светлана Ђурђевић

историчар
Алексиначка гимназија
svdjeca@yahoo.com

МЕМОАР АРХИМАНДРИТА СВЕТОРОМАНСКОГ САВЕ ПЕТРОВИЋА

Апстракт: Сава Петровић (1793–1861), архимандрит Манастира Светог Романа, био је једна од знаменитијих личности прве половине 19. столећа. У раду је представљен његов живот и по први пут критички објављен његов аутобиографски спис, значајан, како за његову личности и историју Манастира Светог Романа, тако и за важне догађаје у Србији од Првог српског устанка до краја педесетих година 19. века. Оригинални рукопис је похрањен у Државном архиву Србије, у фонду Митрополија београдска, година 1858, под сигнатуром 106 (ДАС, МБ, 1858, 106).

Кључне речи: Архимандрит Сава Петровић, Манастир Светог Романа, Први српски устанак, Крушевац, Параћин, Ражањ, Алексинац, кнез Милош Обреновић, уставобранитељи.

***

Сава Петровић (1793–1861), архимандрит Манастира Светог Романа, представља једну од најзначајнијих духовних личности крушевачког, алексиначког и ражањског краја у периоду Српске револуције и политичким турбуленцијама бременим деценијама које су јој следиле. Пратећи оца Петра, по чијем имену је понео презиме, потоњи монах Сава, а тада Стеван, непосредно пред Први српски устанак преселио се са породицом из родног

Ђуниса у Баточину. Први српски устанак га је затекао у другој години ђаковања у Миљковом манастиру, одакле се тек описмењен враћа породици, да би 1808. постао писар Здравка, војводе његовог завичаја Бугар-Мораве. Као устанички писар у Делиграду и на положајима око њега остао је све до кобне 1813. године, када је из опсаде успешно спровео до Крушевца делиградску посаду, која је и након пада Београда и осталих делова Србије под Турке и даље пружала отпор.

Након пропасти устанка одлази свом оцу у збег, након чега по амнестији ступа у неку врсту принудне писарске службе нишког паше у којој остаје до 1814. године, када се жени ћерком трубаревског свештеника Крсте. Убрзо је рукоположен за свештеника, потом постаје капелан свог таста, а по његовој смрти 1815. и трубаревски парох. Будући да је једини храм у широј околини био Манастир Светог Романа, са протом доњољубешким Милојем Живковићем радио је на обнављању Цркве Свете Петке у Трњану, а затим и Цркве Светих Архангела код Каоника, које су успешно обновљене током треће деценије 19. века. Као већ утицајан и виспрен човек служио је и као нека врста прибирача прихода за турске власти.

Године 1829. умире му супруга Госпођинка, након чије смрти одлази на поклоничка путовања у манастире Хиландар и Високе Дечане. По Стевановом повратку умире игуман Манастира Светог Романа, Тимофеј Ивановић. Митрополит нишки Јосиф, 21. новембра 1829. године, замонашио је свештеника Стевана, дао му име Сава и поверио му Манастир Светог Романа на чување. За старешину манастира признат је од стране турских власти 1830. године. Исте године откупио је од нишког митрополита девет села за манастирску парохију, а манастирску економију ојачао је куповином винограда. До краја 1832. године, у манастиру је успео да подигне склониште за монахе, покривено сламом. Набавио је неопходне богослужбене предмете, а исте године је успео да омогући иконописање манастирске цркве. Да би манастир напунио младим монасима, Сава је отворио манастирску школу, у којој су први ђаци били синови његове браће Стојка и Јована, потоњи свештеници Василије Стојковић и Милоје Јовановић. Тиме је као трговачки син и свештенички зет Сава своју породицу увео у ред свештеничких лоза уобичајених у српским земљама под османском влашћу. Манастиру је још недостајало звоно, које је архимандрит тражио од кнеза Милоша. Оно је пак стигло тек по ослобођењу.¹

1 Старешину светороманског Саву, митрополит нишки Григорије, произвео је у чин архимандрита између 24. августа 1832. и 2. фебруара 1833. године. Други пут се као архимандрит потписује 15. априла 1833, када извештава кнеза Милоша да је добио звоно и ставио га на звонару манастира. Ово унапређење могло је уследити за Божић 1832, као награда игуману Сави за предводништво и ослобођење народа у околини Крушевца, Параћина, Ражња и Алексинца.

Почетком новембра 1832. године, крушевачки бегови, браћа Вренчевић, отимају у селу Мозгову код Алексинца две девојке, преводе их у ислам и одводе у харем. Ова отмица је узнемирила крушевачки крај. За њу је чуо и сам архимандрит Сава, који је у то време био на путу за Крагујевац. Он је 20. новембра² дао пристанак кнезу Милошу и митрополиту Мелентију да ће подржати и усмеравати народни устанак. Од кнеза је добио потребна упутства и вратио се у манастир како би извршио потребне припреме. По договору са српским кнезом учествује у организовању народног устанка у крушевачком, ражањском, параћинском и алексиначком крају и пресудно утиче на то да Турци без борбе напусте побуњено подручје. Представници Србије, Милета Радојковић и Арсеније Андрејевић, стигли су 9. децембра у Крушевац. У њему је установљена привремена управа 20. децембра 1832. године, која је деловала све до званичног присаједињења Крушевца Србији 13. маја 1833. године.

Сава Петровић узео је учешћа у бурном политичком животу Србије од 1835. године, трудећи се да игра улогу помирителја. У току Вучићеве буне подржао је долазак Карађорђевог сина Александра на престо. Учествовао је као депутат у раду скупштина у Београду и Крагујевцу, као и на Светоандрејској скупштини 1858. године. Године 1842. изабран је за апелаторијског члана Конзисторије, а 1846. за почасног члана Друштва српске словесности.

Свој основни позив, духовнички, није занемаривао. Манастир Наупаре је обновио 1835. и учинио га метохом Светог Романа. Од 1839. метох Светог Романа је и Манастир Светог Стефана у Липовцу. У периоду од 1837. до 1838. године помагао је изградњу цркве у Тешици. По узору на овај храм подигнута је 1844–1846. године и Црква Светог Архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу.

Током боравка у Београду изненада се разболео и убрзо преминуо у Манастиру Раковици, 15. јуна 1861. године. Сахрањен је у порти истог дан по упокојењу.³

О свом животу и деловању архимандрит Сава је сачинио 1858. насловљени текст намењен тадашњем београдском митрополиту Петру Јовановићу којим је желео да представи свој живот и заслуге, страдање у

2 Сви датуми у уводној студији дати су према грегоријанском календару. Датуми у документу наведени су према тада важећем, јулијанском календару.

3 М. Милићевић, *Поменик знаменитих људи у српског народа новијега доба*, Београд, 1888, 634–635; М. Јевтић, *Архимандрит Манастира св. Романа Сава Петровић (1793 † 1861)*, Преглед 9–10 (1940), 352–359; 11–12 (1940), 440–452; 1–2 (1941), 15–28; Д. Милић, *Црква светог Ђорђа – саборни храм Крушевачке епархије*, Крушевац, 2022, 20–25; О. Думић, Н. Ђокић, М. Стевић, *Тиховање Романа Синаита или Манастир Свети Роман*, Крушевац, 2006, 93–96; З. Стевановић, *Српска православна црква у алексиначком крају: од 1833. до 1918. године*, Алексинац, 2015, 64–66.

политичким метежима и објасни узроке оптужби које су на њега бацали суседи Манастира Св. Романа и опоненти у манастирској братији. Као што ће се напред видети аутобиографски спис архимандрита Саве Петровића одраније је био познат истраживачима, међутим до сада није објављен у целости и са критичким апаратом.

***

Крајем 1940. професор Богословије Мирко Јевтић почео је да објављује у часопису *Преглед*, службеном листу Нишке епархије, биографију архимандрита Саве Петровића. Први део Јевтићевог текста под насловом *Архимандрит Манастира св. Романа Сава Петровић (1793 † 1861)* започео је излагање у наставцима у двоброју за месеце септембар и октобар 1940, али није објављен у целини, већ до трећег наставка, који је објављен у свесци за јануар и фебруар 1941. године. Излазак, извесно још најмање два наставка, спречио је фашистички напад на Краљевину Југославију, рат и окупација. Јевтић је писање биографије отпочео критичким приказом до 1940. објављених ретких текстова о његовом животу, а затим образложио контекст настанка два, до тада некоришћена, корпуса докумената из Архива Србије, фонда Београдске митрополије, чија критика, уз консултовање других извора, представља најзначајнији извор његовог текста. Ради се о предметима из 1858. и 1862. који су настали као последица борбе за превласт у манастиру између старог архимандрита Саве и монашке братије. Старији корпус представља целину која садржи молбу Саве Петровића митрополиту српском Петру Јовановићу којом тражи заштиту од братије, затим Савину аутобиографију, иначе подељену у осамнаест мањих целина, које архимандрит назива стиховима, а коју Јевтић исправно назива Мемоаром; писмо пријатеља кнеза Милоша из 1839. и писмо војног проте Илије Новаковића о жељи кнегиње Персиде из 1843. године. Документ из 1862, Савино *Животописаније*, саставила је светороманска братија још од 1851. сукобљена са тада већ покојним архимандритом Савом, на тражење митрополита Михаила. Према исправном Јевтићевом закључку овај документ је врло тенденциозан и смишљено омаловажава упокојеног архимандрита. Последња чињеница није сметала анонимном састављачу Савиног некролога у *Гласнику Српског ученог друштва* за 1863. да га искористи као основни извор. Јевтићев текст је у највећој мери написан у духу критичке историографије, на архивској грађи и тада доступној историографској и другој литератури. Уколико се изузме његов негативан став према кнезу Милошу и необјективан патриотски однос према спречавању устаничких покрета Срба уз границе Кнежевине Србије од стране кнеза и Илије Гарашанина, текст је веома уравнотежен и представља врло добро и изворно

утемељено историографско дело о историји Манастира Светог Романа. Последњи објављени наставак представља крај описа националног и политичког деловања архимандрита Саве до средине четрдесетих година 19. века и читаоца уводи у део Савиног живота који је обележио сукоб са манастирском братијом и деловање унутар манастирских зидова. Претпоставка да је Јевтић намеравао да објави бар још два наставка заснива се на чињеници да на крају трећег наставка у *Прегледу* за јануар-фебруар 1941. није наведено *Свршиће се*, што је било уобичајено за крај прилога фељтонског типа у часописима тог времена, већ *Наставиће се*, односно поднаслов трећег наставка је био *Наставак*, што је читаоца упућивало да очекује даље излагање. На почетку чланка, Јевтић је приликом описа корпуса документа из 1858. поред навођења постојања Мемоара, у заградама написао *цео у прилогу дат*, што значи да је заокружени рукопис, који је очигледно предао редакцији *Прегледа*, садржао и цео текст Мемоара као прилог чланку. Због рата до тога није дошло, те је његов садржај могао да се прати, готово у детаљима, на основу његове критичке обраде коју је дао Мирко Јевтић.⁴

Четрнаест година касније, део Мемоара из 1858. који се односи на Први српски устанак приредио је и објавио Радослав Перовић 1954. у збирци извора *Грађа за историју Првог српског устанка*. Перовић, заправо, није имао оригинални документ већ препис који је добио још пре Другог светског рат од свог пријатеља, чије име није прибележио. Перовић је знао сигнатуру документа из фонда Београдске митрополије и приликом објављивања ју је донео, али пошто документ није могао добити на увид у Државном архиву Србије, будући да је фонд Митрополије тада био несрећен, оградио се од тачности преписа. Будући да му Јевтићев чланак по свој прилици није био познат, Перовић је документ насловио провизорним насловом, ограђеним угластим заградама: *Из успомена архимандрита Саве Петровића*. Изгледа да преписивач документа није пренео или Перовић није сматрао за сходно да нумерише, архимандритову поделу текста на „стихове“. Преписивач документа добро је расподелио реченице текста који нема знакове интерпункције, те је сасвим добро пренео смисао текста.⁵ Приликом приређивања првог дела *Мемоара*, до краја текста који се односи на период до краја 1813, читање и интерпункцијске интервенције преписивача или Перовића су усвојене у потпуности, с изузетком спајања речи малолетни у првом стиху

4 М. Јевтић, *Архимандрит Манастира св. Романа Сава Петровић (1793 † 1861)*, Преглед 9–10 (1940), 352–359; 11–12 (1940), 440–452; 1–2 (1941), 15–28.

5 *Грађа за историју Првог српског устанка*, приредио Р. Перовић, Београд, 1954, 126–128, 320.

и у случају почетног великог слова код топонима Кула медошевачка. Такође неколико изостављених речи је унето у текст.⁶

Протојереј Драгић Илић је у књизи *Црква светог Ђорђа – саборни храм Крушевачке епархије 2022.* у биографији архимандрита Саве донео опширне изводе из Мемоара, заправо целокупан део од почетка текста до ослобођења 1832. године, односно према Савиној нумерацији, до седмог „стиха“. Ваља нагласити да је то учињено независно од текста који је приредио Р. Перовић, те да услед тога у ограничавању текста интерпункцијским знацима и минимално у ишчитавању постоје извесне разлике. Због изузетно тешко читљивог рукописа *Мемоара* Милић је поједине речи погрешно прочитао, али је упркос изостанку знакова интерпункције готово у потпуности пренео смисао текста и јако добро ограничио реченице.⁷

Текст Мемоара из 1858. који се приређује коришћен је као извор за историју Поморавља и Манастира Св. Романа први пут још 1940/1941, када је планирано и његово објављивање у целисти, до чега због рата није дошло. Локални значај часописа и ратни метеж допринели су изостанку коришћења текста Мирка Јевтића у историграфији до почетка 21. века. Фокусираност на тему зборника грађе Радослава Перовића и монографије Драгића Илића узроковали су парцијално објављивање овог значајног извора, у оба случаја без критичког апарата. Документ се чува у Државном архиву Србије, у фонду Београдске митрополије под предметном сигнатуром број 106. за 1858. годину, поред три документа које је представио М. Јевтић 1940. године. Спис се састоји од османаест пунктова, или стихова, како их њихов аутор назива, исписаних на шест листова.

Иако је у младости у својој средини важио за једног од најписменијих људи, те чак био и писар, потоњи архимандрит Сава био је упркос својим великим способностима недовољно образован, чак и за критеријуме српског друштва половине 19. века. Петровић је свега две године био манастирски ђак, те се судећи према аутографу животописа тек описменио. Писао је крупним манастирским словима без употребе знакова интерпункције, односно, текст је написао у супротности са тадашњим правописним нормама, те га је прилично тешко прочитати, омеђити и схватити реченице. Рашчитавање и омеђивање реченица додатно је компликовано архимандритовим изражавањем на локалном дијалекту његовог завичаја. Приређивачи су стога били приморани да у текст уносе знакове интерпункције, које због читљивости документа нису уношене у угласте заграде. У истом циљу у

6 Перовићев преписивач је другу реч топонима, присвојни придев написао великим почетним словом, а реч кула малим.

7 Д. Милић, *нав. дело*, 21–24.

текст је уношена јота коју аутор није користио, а преддуковски словни знаци замењени су данашњим.

***

Стих 1

1808. године

У отечеству живот пробавио. Добро и тешко време претрпели и увешчавали од горе поменуте године вожда Карађорђа који јесмо досељени у Баточину.⁸ Вожд запита да кога писара нађе и пошље за Мораву. Докаже му Марко из Ацибеговца⁹ и неки Милосав из Лапова¹⁰, који су у почетку Карађорђа живели код цркве Миљкове¹¹ у тајност 2 месеца дана до Мораве. Код калуђера Милентија ја сам две године у поменуте цркве учио књигу. Горепоменути Марко и Милосав, познати мене, одговоре: Има у истог газда Петра¹² дете код цркве наше. Мора одма донесе отац, Приђо у руку. Мало летни ... 15 лета. Одговори вожд: Ђаче, запиши које име да види писар Јанићије из Страгари.¹³ Записа нешто. Одговори Јанићије: Добро. Е, добро, одговори вожд. Одма пођи код војводе Здравка¹⁴ да си писар. Ви сте

8 Почетком 19. века породица потоњег архимандрита Саве преселила се из Ђуниса, где се родио, у Баточину ради трговине стоком, пошто је Баточина тада била важно трговачко место на Цариградском друму.

9 Ацибеговац је стари назив за Старо село у општини Велика Плана, одакле су била браћа Марко и Стојан Кривокућа. Марко је пре устанка био хајдук, а потом се са братом прикључио устаницима.

10 Милосав Стојановић из Лапова пре устанка био је хајдук у чети Станоја Главаша, а потом један од устаничких старешина у бици за ослобођење Баточине 1804. године.

11 Миљков манастир се налази на десној обали Велике Мораве у атару села Гложане код Свилајнца. Стари назив био је Буковица, а након што га је 1787. обновио Миљко Томић, трговац из Гложана, прозван је Миљков манастир.

12 Односи се на Петра, оца архимандрита Саве, који је бавећи се трговином стоке стекао већу имовину, због чега га називају газдом.

13 Јанићије Ђурић из Страгара код Крагијевца, секретар вожда Карађорђа од 1804. до 1813. године. По повратку у Србију 1830. године био је члан Државног савета и председник Апелационог суда.

14 Војвода Здравко је био родом из Ђуниса. На Делиграду је држао положаје на левој обали Јужне Мораве, у Топољаку. Ту су били шанчеви који су чинили десно крило делиградских одбрамбених положаја. У Карађорђевој протоколу има више бројева писама слатих Здравку у Топољак. Након слома устанка више нема вести о њему у изворима.

од Мораву. Отац и мати плачу, но не помаже код Карађорђа молби и плач. На службу прођоше толике године. Много пут докодио у Тополу.

1811. годе

2. Вожд покупи силну Шумадију, иде противу Турце к Нишу. Заноћи у Алексинце.¹⁵ Ујутро заповеди вожд целому народу: Сваки 3 прута и један колац носите. И сам вожд 3 и један колац. И ја сам носио по заповести до реке Топонице.¹⁶ За два сата начинисмо шанац. Другога дана осванусмо у закопине. Крену народ до самога града Ниша до камените ћуприје. Изиђоше Турци на сретаније, пуцаше на нас, и Срби на Турце. Одма Турци повратише се у град. У 10 сати у дан по турски, било је рано, вожд шета до саме Куле медошевачке¹⁷ и води свога коња у руци; једно просто јапунце и јаку на главу. Дође до чешме, захтева воду [од] војводу Здравка. Мене послужила срећа, дадо тас воде. Тако повратимо се у шанац. Код воде Топонице заноћише коњици и Карађорђе, много ли су или мало не знам. Ујутру свану, проша неки сат, дођоше .. 6 Турчина из Ниш на подворење господару. Видео сам, уиђоше под шатор. За мало време пробавише се. Какви је разговор не знам. Турци својим путем честно и испрат[ени] и безбедно у Ниш одоше.

3. Вожд крену преко Бугар Мораву. Дођосмо у Поље тешичко.¹⁸ Поигра свог коња по пољу и сиђе од коња. Говори: Овде биће једна за време лепа црква, а Ниш остаће као данас здрав град наш. Те су речи из свети уста исходили.¹⁹

4. Те су речи из свети уста исходилие. Заиста, као што данас сведочим. Вожд пророчество што је прорекао све се совершило као код свети пророка у прва времена. Заиста, имао ме у виду што моји родитељи много плакаше и жалише да не оди[м]. Но ја господара радо послужи у младости својој. Послужио у Пољу тешичком. О ручку говори господар Петровићу: Дођи. Ја

15 Данашњи Алексинац који је у то време насеље на Цариградском друму и седиште Алексиначке нахије.

16 Топоничка река је десна притока Јужне Мораве у коју се улива око 12 km северозападно од Ниша. Сматрана је границом између Османског царства и Карађорђево Србије.

17 Медошевац је у то време село на десној обали Нишаве, тада најближе нишкој тврђави са њене западне стране. Данас је то градска четврт у градској општини Црвени крст.

18 Тешица је село на левој обали Јужне Мораве у општини Алексинац. Од Алексинца је удаљено 12, а од Ниша 21 km. Тада је припадало Моравској кнежини Крушевачке нахије.

19 У атару Тешице на старом црквисту подигнута је 1838. године цркве Успења Пресвете Богородице (15/28. август). У име митрополита Петра Јовановића освећење темеља, а потом и самог храма обавио је архимандрит Сава Петровић.

му приђо. Пољуби му skut. Даде ми чукличе ракије које сам пио и цела леба. Даде 5 крсташа талири.²⁰ Одговори Баточинцу, јеси ли убио кога Турчина? Одговори[м], једнога уби. Оцече ли главу? Одговорим: Турчин рад да ме увати жива, ја бежим добро, стиже ме, ја пуцам на њега. Врати се жив. Одма Турчин. Насмеја се, и други господа који су за ручком били у Поље тешичко. И на оно место црква. Имао ме у милости велике. Бог душу прими у царство небесно.

1813. годе

На рочиште уречено, Делиград и остале закопине, да оставе уговоре запалити. На Делиград и Серсеско брдо²¹, од Топољак, где војвода Пљакић²² живи. По једну колибицу и таки да се погасе од огња. И тако горе поменута логори да опразне и да пођу у Крушевац. Зашто Турци ођеју да стигну по путу и да бију народ. Дознало се, Турци у Пожаревац и Смедерево, у Београд и Крагуевац. Народ множество дође до моје село.²³ Пут мали, шума урасла, не може; и ноћ не види се ништа. Говори војвода Пљакић: Ђаче, знаш ли неки пут на страну, да нас водиш до Крушевац? Нема Господар, урасло, све луг. Ајде напред, како било. Пођо без пута. Пљакић, Ву[ји]ца,²⁴ кнез Ђука из села Јагњила.²⁵ Од моје село Ђунис до Крушевац, без пут. У Крушевац Симићев отац капетан Ђорђе,²⁶ Стреља,²⁷

20 Аустријски сребрњак.

21 Серезлино брдо, коса код села Мозгова.

22 Антоније Ристић Пљакић, војвода карановачки и зет вожда Карађорђа, био је 1813. године командант крушевачког војног подручја. На почетку турске офанзиве 1813. био је на Делиграду и држао је положаје у Топољаку, где је био и ђунишки војвода Здравко који му је био потчињен.

23 Односи се на Ђунис, родно село архимандрита Саве.

24 Вујица Вулићевић, смедеревски војвода из Првог устанка. Бранилац Делиграда 1813. године

25 Ђука Филиповић из села Јагњила код Младеновца, кнез Крагујевачке нахије. У време Првог српског устанка борио се на Делиграду 1813. године. Највероватније да је руководио борбама на левом крилу делиградских положаја, у Мозговачком шанцу.

26 Капетан Ђорђе Симић био је официр за време Кочине крајине, а затим официр београдског гарнизона и један од крушевачких војних старешина у Првом српском устанку. Током устанка учествовао је у борбама, али је био задужен за обуку војске у Београду и на Делиграду. Његови синови били су Стојан и Алекса Симић, истакнути политичари у доба уставобранитеља.

27 Илија Петровић Стреља, војвода лесковачки, учесник Првог и Другог српског устанка. У Првом устанку истакао се у бици на Делиграду 1806. године и подизањем устанка у

Момир²⁸ и прочи господа изљубише се и сузама један другог залише по образу. Сваки на своју страну одоше. Мени Пљакић дарова један крсташ.²⁹ Ја као младић своје оцу у Грхошке планине³⁰ оцу одо код вамилије своје. Таки поклоним се власти турске. Одговара Паша: Да останеш ћато, да слушаш мене како си слушао Карађорђа тако и мене да си писар. Останем одма за писара. Будем .. 8 месеца код паше. Служим без пару.³¹

1814.

5. Умоли народ власт турску, пусти ме од службе. Јунија 14. дан постави ме [за] свештеника господин Диони[си]је митрополит београдски у свету Цркву Раваницу.³² Преодели ми парохију бугар-моравску.³³ Служим. Године 1828. свештеник. Поправимо 2 цркве: Свету Петку трњанску³⁴ и Светог Ранђела код Каника.³⁵ У време мало примора ме духовна власт и кметови и турска власт, мораш да се примаш у манастир. Прими се 1829. године.

власотиначком крају. У Другом устанку подиже народ Смедеревске нахије и учествује у ослобођењу Пожаревца.

- 28 Момир Стојановић, кнез лесковачки. Прикључио се са многим лесковачким избеглицима Карађорђевићим устаницима и учествовао у многим борбама против Турака. Настанио се у селу Јасика код Крушевца, на левој обали Западне Мораве.
- 29 Аустријски сребрни талир.
- 30 Највероватније да се ради о Мојињским планинама које су најближе Ђунису, где је тада живела породица потоњег архимандрита Саве.
- 31 Постао је писар код нишког Емин-паше по препоруци удовог нишког свештеника Дине (Димитрија), који је био писар код Ахмед Хуршид-паше, претходника Емин-паше. На том положају је остао од новембра 1813. када се предао, до јуна 1814. године.
- 32 Митрополит београдски Дионисије био је претходно свештеник нишки, писар и преводилац код нишког Ахмеда Хуршид-паше. Световно име било му је Димитрије. На положају митрополита београдског био је од новембра 1813. до краја октобра 1815, када је преминуо.
- 33 За парохију тадашњи свештеник Стеван добио је села у делу Рибарске и Срнаљске реке Моравске кнежине. Други део села ове кнежине припадао је парохији Милоја Живковића, пароха љубешког.
- 34 Трњане је село на левој обали Јужне Мораве у општини Алексинач. Тада је то била Моравска кнежина Крушевачке нахије. Дозвола за подизање цркве на старим темељима добијена је 1821. године.
- 35 Каоник је село у долини Рибарске реке, данас припада општини Крушевац. Припадало је Моравској кнежини Крушевачке нахије. Црква је подизана на старим темељима од 1823. до 1828. године због ометања крушевачког ајана Ахмед-бега Вренчевића.

Дођо у Свети Роман. Празно место, само камен и црква. Труди се 3 године. Поправи нешто, од сена кућицу малу.³⁶

7. 1832. годе. Позива књаз Милош ноемврија 8. дана. Приђо књазу на поздрав. Пита: Где си се родија? У Ђунис. Од која си вамилија? Јављам. Одговори: Од добра си рода. Јавља тајне. Одговорим: Не могу да се примам Господару никако. Одговара господин митрополит Милетије: Можеш, прими се, слушај Књаза. Одговори Књаз: Послали смо Станоја вашег рођака из Рибаре³⁷ [и] Илију Тршића из Кожетина.³⁸ Како вас позову одма да будеш код народа скупљеног. Нумбрија 22. дођо позвати лис.³⁹ Одемо у Врбницу⁴⁰ код народа. 1850 живине, но пушке велике имали у појасу свега 450 комата. Из Врбнице крену народ. Да Крушевац, у село Лазарице⁴¹ дођоше Турци за бој 350 коњаника. Изиђо код Турце умоли го да се не бију неће на добро изићи. Ниједног није заболела глава, ниједна пушка није пукла, здраво и весело Турци изиђоше без никаквог зла но сас добро. Десет товара барута доне на моег рачуна. Два товара у весеље потрошено не за зло.

8. 1832. године⁴² Повтерително бивши књаз за прошение ... 1835. годе, погрешке што је народ молио за данак. Књаз друго мишљење. Симић Стојана,⁴³ Аврама,⁴⁴ Милету Радојковића,⁴⁵ наговори свет да ове горе поменуте

36 Манастир св. Романа налази се на десној обали Јужне Мораве у општини Ражањ. Настао је пре 11. века, пошто се помиње у хрисовуљи византијског цара Василија II из 1020. године. Обновио га је кнез Лазар око 1377. године. Запустео је у првој половини 18. века за време аустро-турских ратова. Обновљен је 1796. године. У попису цркава и манастира у Србији из 1836. године, када је у њему старешина архимандрит Сава, наводи се да има конак од тврдог материјала.

37 Рибаре је село у општини Крушевац подно Јастрепца. По њему име је добила Рибарска бања. Кожетин је село у Жупи, од кога је настала варош Александровац, која је доцније добила име по краљу Александру Обреновићу.

38 Данас село Кожетин и градско насеље Александровац дели само Кожетинска река.

39 Позивно писмо.

40 Врбница (данас Велика Врбница) је село у општини Александровац.

41 У то време Лазарица је била село поред Крушевца. Данас је то приградско насеље.

42 Ова година је погрешно наведена. Ради се о догађају из 1835. године.

43 Стојан Симић (1797–1852), старији син крушевачког устаничког команданта Ђорђа Симића. Био је један од вођа буне Милете Радојковића 1835. године.

44 Аврам Петронијевић (1791–1852), био је један од организатора буне Милете Радојковића 1835. године, уз Тому Вучића Перишића један од најзначајнијих уставобранитеља.

45 Милета Радојковић (1778–1852), био је учесник Првог и Другог српског устанка. Против кнеза Милоша организовао је највећу буну која је кнеза натерала на доношење Сретењског устава 1835. године.

господу убију. Но господин Јаков Живановић⁴⁶ јавља мене какве су тајне. Ви оче молитe за погрешку. Тако ја поучи господу кметове одабране, прво Здравко⁴⁷ стари из Алексинце проговори за опроштај. Одговори књаз, ја сам опростио браћо. Одговори, ја калуђер, несмо чули господару, ради смо да чујемо Вашу реч. Одговори књазу ја калуђер. Господару под Ваш скут старешине и ми плачемо. Одговори књаз, доста попо, доста, ето ти Живановић разговори се како знаш. Одо тај час ја напоље. Не видого више. На онај свет може да се видимо.

9. 1840. Призове мене господин Петронијевић. Јави неке тајне и наплати новце које су у дуг за воденици заостале⁴⁸. Говори Аврам, чуеш рођаку иди у манастир, пази има нека брканица⁴⁹ по народу. Књаз не иде добро сас господу сербску. Биће близу вас кавги, не дај не дај да се народ не пуца једин на другог. То мореш учинити, не жали труд за добро.

10. 1842. август 22. Вељковић Цветка Рајевића у Крушевац под стражу.⁵⁰ Приме га Петар Радојковић.⁵¹ Скупио у Ражње преко иљаду људи, и повише било. Умоли началника да пође на поклоненије Вељковићу, на сретеније до Делиград. У Делиград зачне Петар говорити и књазу Михаила обожавати. Загна се наш зет именом Гојко Бојација из Алексинца,⁵² удари началника по врат шаком. Петар малу пушку запе да убије Гојка. Одма ја задржа пушку запету да не пукне. Свет нагрља се да га изеду жива. Моли[х] народ послушајте моје речи, пођите по мене нека остане началник нека да га у бој. Одговорим, шта ћете да добијете што убијете началника? Умири

46 Јаков Живановић (1808–1861) је био директор канцеларије кнеза Милоша Обреновића од 1835. до 1839. године.

47 Здравко Миленковић, кмет из Алексинца.

48 Ради се о воденици од три витла на Рибарској реци у селу Ђунису коју је Аврам Петронијевић откупио од браће Вренчевића, а потом продао 1836. године манастиру Св. Романа, чији је старешина био архимандрит Сава, за 14.500 гроша.

49 Метеж.

50 Почетак буне Томе Вучића Перишића против кнеза Михаила у августу 1842. године. Цветко Рајовић, тадашњи министар унутрашњих послова, затекао се у Крушевцу где га је ухапсио Јован Вељковић, тада председник Округног суда у Ђуприји и организатор буне у Ђупријском округу.

51 Петар Радојковић, син Милете Радојковића, са чином потпуковника био је начелник Округа алексиначког од 1839. до 1842. године.

52 Гојко Јовановић, бојација из Алексинца, био је зет архимандрита Саве, муж његове сестре.

се народ без боја. Поклонимо се Вељковићу.⁵³ Може се сведочити господа Ракице начелник⁵⁴ и Јовице Наумовић верни отечеству.

11. 1843. позив од Ђорђа Церног, назиратељ Шупељачке мензулане⁵⁵, јавља мене данас доходи у Земун књаз Михаил, за Нову годину у Београд. Карађорђевић полази у Влашко где живи прекои годину. На нову годину на нову сас осталу госпуду: капетана Димитрија Миленковића⁵⁶ и члена Милојка⁵⁷ окружног суда и протојереја Живадина алексиначког Милојковића,⁵⁸ биће множество света. По казивању, одма у Алексинце начелнику јавим Вучковићу.⁵⁹ Началник не зна за Ђорђево казивање. Одговори, ето писмо од Вучића и Аврама оћеју да дођу оба цара удобриле, књаз Карађорђевић остаје вечито у Србију и његови синови вовек и векова – амин.

12. Одговора началник, за Бога прођи по народ да има нека људи, нико на зло да не иде, од зла да се бранимо. Првог јануарија 1844. о Светог Василија, по заповести у Липовац⁶⁰ 25 одабрани кмета од среза Банског и Алексиначког у свету церкву на службу будеју. Пријавим од свог разум и нешто од зборника и то је без артие, не сас писмо, поспомена књажеског

53 Архимандрит Сава подржао је буну и промену на престолу. Окружни начелник Петар Радојковић није се прикључио Јовану Вељковићу, односно побуњеницима. Вратио се у Алексинац заједно са Јованом Бошковићем, капетаном бањским и убрзо је смењен са положаја.

54 Радован Петровић Ракица, начелник округа крушевачког од 1843. до 1858. године. Пред долазак кнеза Александра 1843. године изградио је пут од Крушевца до Рибарске бање. Син је Николе Петровића Мандрде, истакнутог борца Првог српског устанка.

55 Мензулане су станице за промену коња којима су татари преносили пошту. Шупељачка мензулана се налазила на Цариградском друму у данашњој општини Ражањ, у селу Нови Брачин, чији се центар звао Шупељак, а потом Јовановац, по Јовану Обреновићу који је на Шупељачкој (Јовановачкој) реци имао воденицу.

56 Димитрије Миленковић био је начелник среза алексиначко-ражањског од 12. 9. 1842. до 1846. године.

57 Милојко Ивковић био је предводник народа у ослобођењу Алексинца и околине од Турака 1833. године. У време ових догађаја био је члан суда Округа алексиначког, од 1839. до 1855. године.

58 Живадин Милојковић, јереј, са сталним боравком у Алексинцу. Рукоположен 14. октобра 1823. године од архијереја Венедикта у Нишу. Има парохију у Алексинцу од 1833. године. Протопрезвитер Округа алексиначког био је од 1843. до 1865. године.

59 Од почетка 1843. до средине 1845. окружни начелник у Алексинцу био је потпуковник Јован Вучковић.

60 Односи се на манастир Св. Стефана у Липовцу код Алексинца. У ово време манастир Св. Стефана био је метох манастира Св. Романа, па је њиме управљао архимандрит Сава Петровић.

о свете тајне, будемо у весеље и здравље књаза. Капетан Сима бањски,⁶¹ ја знам који ће неверин бити: капетан Димитрије и член суда окружног Милојко и прота Живадин алексиначки. Ја ћу све ко ги нађем да исечем нека се беле мрше⁶² по сокаци у Алексинцу.

13. Прође дан или два дочује горе поменути господа (Димитрије)⁶³. Предају тужбу началничеству капетан Сима и Димитрије Мил[е]нковић [и] прота. Очекују мене капетани да се побију сабљама. Прота Живадин да извади очи. Мени говори началник, како сте пијани код цркве говорили неке речи непутни. Одговори ја ако смо ми пијани говорили, они трезни да не чине у пијанке. Не рачуна се ништа, може да се опрости, но они нека признаду и да се опамете и од зла да се бране. Навали Вучковић, помири нас.

14. Прођоше неколико дана, зове суд преки мене у Крагујевац. Јавим се господину Ресавцу Милосаву⁶⁴ и прочи госпode, Лука Зубан,⁶⁵ Баталака⁶⁶ и други. Како је ишло преко Ђорђа шупељачког назиратеља, како што каза пре, стих – 11.⁶⁷

15. У те године како сам остао жив од капетана и судије, дочуо Симић⁶⁸ моје страданије, испита подробно мене. Како је било горе поменути стихови ...12...13 говоре. Фебруара сожалио ме толико страданије. Његов наговор поклони 700 и словом говорим седам стотина ока соли манастиру и данас даје господин Миша⁶⁹ од камариштије.⁷⁰

61 Капетан Симеон Сима Ђорђевић био је начелник Среза бањског од 1842. до 1853, када је постављен за начелника Среза алексиначко-ражањског.

62 Лешеви.

63 Написано изнад реч и господа.

64 Милосав Здравковић Ресавац (1787–1854) био је ресавски војвода и учесник Првог и Другог српског устанка. За време владавине уставобранитеља био је члан Државног савета.

65 Лазар Зубан био је члан Државног савета од 1842. до 1848. године. Присталица Карађорђевића и Томе Вучића Перишића.

66 Лазар Арсенијевић Баталака био је политичар и историчар. За време владавине уставобранитеља био је члан Државног савета.

67 Архимандрит Сава ове целине назива стиховима. Укупно их има осамнаест.

68 Алекса Симић (1800–1872), један од водећих уставобранитеља. Више пута је био кнежевски представник и министар иностраних дела, те министар просвете и црквених дела и министар унутрашњих дела.

69 Михајло Миша Анастасијевић – Капетан Миша (1803–1885), трговац и добротвор. Манастиру св. Романа поклонио је велику количину соли 1844. године, а храм је даровао и касније

70 Највероватније да се ради о стовариштима соли које је поседовао Миша Анастасијевић.

16. Онди су на разговор заједно били верни. Зашто облага за то, на говори тешки противо правде, зато господин капетан и член суда Милојко и прота Живадин натураше суседна села.⁷¹ Отргнуше једни иљадо плугови земље, шуме турске – не селски, но ји капетан и член прекрстише и прота је помога, ако ће и најмало бити. И данас не може да се избави од сељаци, стоји у теранцији манастир. Платио Турчину толико новце, Турчин оде од [оштећена последња реч на страници]. Перво ја запита у Крушевац господина Ацику када је пијац ради Ракице размерио.⁷² Питам за светла књаза јели здраво. Одговара поменути господин здраво и добро. Одговори ја: одвише сте књаза ограничили. Одговара: уплашио нас бивши књаз, зато оћемо унапредак боле да је књаз весел. Одговорим: паки треба књаз свема да заповеда, ми сви да слушамо.

17. 1856 годе

Питам Рају Дамњановића⁷³ како је Ракица.⁷⁴ Одговори Раја: под суд је. Говорим: немојте да плаћа трошкове, нема новце Ракица. Послали сте Христића,⁷⁵ дан и ноћ цело окружје обколи. Има нешто што није учинио. То је Христић код вас што седи, одговорим. А ко је, ја га не познајем. Паки Раја одговори: остаје на књажевску милост, да молимо светлог књаза нека му поклони. Знаш о скупштине било Петрове, понајвише Ракица за устав и за правду говорио је. Шта ти је Ракице учинио добро? Комшија ближни ништа даље.

18. 1857. Доша сам маија кући господина Г[а]рашанина Илије⁷⁶ у Београд. Пита два реда, и до књажевске куће и не виво књаза. Чини ми се да је

71 Села Рутевац и Вукашиновац откупио је архимандрит Сава од старог свештеника Марка Живковића, пароха мозговског за 200 гроша ради проширења манастирске парохије. Савини политички противници организовали су побуну сељака тражећи да села опслужује капелан Милован Петровић из Мозгова. Од истих лица побуњени су сељаци парохије метоха Св. Стефана у Липовцу, тражећи мирског свештеника, а не монаха, али без успеха.

72 Спор око места где ће се налазити сточна пијаца у Крушевцу водио се скоро петнаест година и у њега су биле укључене водеће личности вароши, а пре свега окружни начелник Радован Петровић.

73 Радован Дамјановић Раја био је управник београдске вароши, министар финансија и унутрашњих послова, члан Државног савета. Те 1856, када је архимандрит Сава био код њега, био је министар унутрашњих послова.

74 Окружни начелник Радован Петровић Ракица

75 Никола Христић (1818–1911), министар унутрашњих послова и председник владе. Те 1856. године када га спомиње архимандрит Сава био је управник Вароши Београда.

76 Илија Гарашанин (1812–1874), српски државник и дипломата, један од водећих уставобранитеља, дугогодишњи министар унутрашњих послова, председник владе и

без воље. Одговори поменути господин: што ви старци питате за књаза. Ја сам био у Гроц[к]е, код куће неки дан. Изиђо по браник, старац чува овце. Ја се поздрави сас старца, одма пита за књаза, јели жив књаз? Одговорим жив и здрав и добро је што питаш. Ви се чујете попечитељ правосудије, књаз нема. Одговор старцу, ја велим, стари, млади људи и много попечитељи изабрао ги књаз, боље знаду правду. Може бити, но ди је књаз свема да суди. Одговори мене господин Г[а]рашанин, ви старце знате простоту, паки чини ви се да је боља.

РЕФЕРЕНЦЕ

Необјављени извори

1. Државни архив Србије (ДАС)
Митрополија београдска (МБ)

Објављени извори

1. *Грађа за историју Првог српског устанка*, приредио Р. Перовић, Београд, 1954.

Литература

1. О. Думић, Н. Ђокић, М. Стевић, *Тиховање Романа Синаита или Манастир Свети Роман*, Крушевац, 2006.
2. Д. Милић, *Црква светог Ђорђа – саборни храм Крушевачке епархије*, Крушевац, 2022.
3. М. Јевтић, *Архимандрит Манастира св. Романа Сава Петровић (1793 † 1861)*, Преглед 9–10 (1940), 352–359; 11–12 (1940), 440–452; 1–2 (1941), 15–28.
4. М. Милићевић, *Поменик знаменитих људи у српског народа новијега доба*, Београд, 1888.
5. З. Стевановић, *Српска православна црква у алексиначком крају: од 1833. до 1918. године*, Алексинац, 2015.

министар иностраних дела. У време када га је 1857. године посетио архимандрит Сава био је члан Државног савета.

THE MEMOIRS OF ARCHIMANDRITE OF SAINT ROMAN SAVA PETROVIĆ

Summary:

This paper publishes the memoirs of Archimandrite Sava Petrović, abbot of the monastery of Saint Roman, written in 1858. Sava Petrovic was born in 1793 in Djunis. As one of the few literate Serbs of that time, he became a scribe for duke Zdravko in 1808. At the end of the First Serbian Uprising he was in Deligrad, but soon after that managed to move to Krusevac and become a scribe for the Pasha of Niš. In 1814 he became a priest and fifteen years after accepted his monastic vows and got to take care of the monastery of Saint Roman to which he dedicated the rest of his life to. The memoirs, which he had written in 1858, are published now for the first time as a whole. The memoirs of Archimandrite touch upon significant events in the history of the First Serbian Uprising, then the 1832 and the annexation of the “detached regions” to the Principality of Serbia, as well as certain segments of the history of the monastery he was the head of.